

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Hej, käre besökare!
Västgötabygdens förstasida finns på nästa sida!

Tycker du att tidskriften är läsvärd rekommenderas att du satsar på en tidningsprenumeration!

Vid 1 ex. kostar 1-årsabonnemang 150:-

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista) rabatteras priset till 130:- / ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 VARA, Fax: 0512-33942, E-post:vasterg.hembygdsf@telia.com

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

PS! Tips till föreningar etc. Ge en prenumeration till föreningarnas hela styrelse, alla trotjänare, skolor, äldreboende och inte minst läkar- och tandläkarmottagningar m.fl !

Det kommer att uppskattas!

Västgötabygdens redaktionskommitté

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 1 - 6

Årgång 71

2016

Dags att prenumerera på Västgötabygden 2016

Nu har du fått årets sista nummer av Västgötabygden 2015 och då är det snart dags att förnya prenumerationen.

Vi är glada över att vi får fler och fler prenumeranter. Vi är också glada över uppmuntran vi får från er.

I år skickar vi med ett bankgiroinbetalningskort efter önskemål från er. Vårt Plusgirokonto är avslutat, så det är bankgiro som gäller. Glöm inte att skriva in ditt namn och adress i meddelanderutan.

Brukar du vara med på en grupprenumeration skall du inte betala in avgiften själv, men kolla med föreningens kassör eller den som ansvarar för grupprenumerationen i din förening.

Inför julen och inför högtidsdagar uppstår ibland problem. Vad ska man ge till dem som redan har allt den behöver? Kanske en prenumeration på Västgötabygden kan vara lösningen. Betala via bankgirot, men glöm inte ange mottagarens namn och adress och att den är en gåvoprenumeration.

Vi önskar alla våra läsare ett trevligt år med Västgötabygden!
Redaktionskommittén

 bankgirot

INBETALNING/GIRERING AVI

Tidningen skall skickas till:

Namn:

Adress:

Postnr: Postadress:

Prenumerationsavgift helår: 150:-

Betalningsavsändare

Betalningsmottagare

VÄSTERGÖTLANDS HEMBYGDSFÖRBUND

Inbetalningsavgift
(Ifylls av banken)

Från bankgiro nr (vid girering)

Belopp - ange alltid kronor **och** öre

Till bankgiro nr (ifylls alltid)

150 00

3 7 8 5 3 8 3

SKRIV ELLER STÄMPLA INTE I FÄLTET NEDAN - AVSETT FÖR MASKINELL LÄSNING

#

#

#45#

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 6

Årgång 70

2015

Elsa och Tova fick en pratstund med Tomtemor och Tomtefar.

Foto Leif Brunnegård

Julförberedelser på en gård på 1930-talet
sidan 7

Profilen - Bror i Kärret
sidan 12

Hänt på bögda ...
sidan 16

Copyright
Kungahuset.se

HKH Kronprinsessan Victoria

Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Tankar i tiden - Tommy Kroon.....	4
Julskinkan inte hednisk	5
Domkyrkokonsert fick mjölken att surna	6
Julförberedelser på en gård på 1930-talet	7
Samverkan teman på höstmöten	8
Från världsarv till geopark	9
Planera för monter/utställning	10
När prästen kamm te skolen	11
Profilen - Bror i Kärret.....	12
Vill ni bli årets hembygdsförening?	14
Årets hembygdsbok - är det er bok?	15
Hänt på bögda - Kinnekulle, Ljungsarp, Västerås Ullene och Dimbo	16
Biosfärområden - modellområden	19
Västergötlands bidrag fick hedersomnämmande	20
Varför är en del påsar rosa?	20
Jan Töve, uppskattad föreläsare	21
Läsvärt i korthet	22
Drömjobben på Dagsnäs	21
Tack för i år	23
Lutfisken	24

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 febr, 15-21 apr, 24-30 juni, 24-30 aug, 26-30 okt, 24-28 nov.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

ISSN 0346-4954

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 69
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2016 150:-

Varifrån kommer artiklarna i detta
nummer?
Siffrorna på kartan hänvisar till
sidnummer i tidningen.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på tio personer som träffas ett par tre gånger per år och har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex Västgötabygden per år.

I det här numret är vi 20 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Ordföranden har ordet

Kalenderåret 2015 går mot sitt slut! Så inledde jag förra årets betraktelse i sista numret, nu har det gått ett år till!

Höstmötena är avklarade i kombination med Bygdebandsinformation. De som deltog uttryckte sig bara positivt om Bygdeband och vi hoppas samma om sista passet med information och dialog från/med förbundet. Men återigen, det kom inte fler än förra året! Är det fel innehåll eller inte av intresse, för kort om tid då informationen skickas ut, eller för mycket att göra i privat- och arbetsliv? Vad är anledningen att vi inte når ut och samlar fler? Vi behöver veta detta snarast möjligt! Hör av er till oss! Ett stort Tack till Er som deltog, framförde idéer, synpunkter och frågor och med stort tålamod lyssnade på oss!

Från samarbetsforumet ”HembygdVäst” kan informeras att vår samverkan fördjupas om gemensamma intressen i Västsverige. Vid vårens ansökan om regionbidrag beslutades att för första gången lämna en gemensam ansökan där också Göteborgs hembygdsförbund för första gången finns med eftersom de hittills inte haft något anslag alls från Västra Götalands Regionen, (VGR)! En del diskussioner föregick men orden ”samarbete – samverkan - samspel” var avgörande för beslutet. Det ska bli mycket spännande att se vad VGR beslutar senare i höst!

Vid senaste mötet antogs NAV som medlem och samarbete om de vardagliga ärendena som förenar oss i våra verksamheter, de ekonomiska delarna är fortfarande helt åtskilda. Vid samma möte deltog Michael Lehorst, sedan i våras nyanställd på Sveriges hembygdsförbund, SHF, med ett nytt ”Kulturmiljöstrategiskt” uppdrag där arbetet med kultur-, natur- och miljöarbetet inryms. I Michaels uppgifter ingår också det fortsatta arbetet med ELC, (Europeiska Landskapskonventionen). Micke som han kallas hade senare sammankallet till ett möte med Länsstyrelsen i Göteborg om innehållet i det nya Landsbygdsprogrammet. Ett möte som visade att det inte är helt klart hur arbetet läggs upp framöver.

Jan-Olof Berglund

Men, jag antar att ni både läser SHF.s hemsida, Bygd och Natur och prenumererar på Nyhetsbladet?

I övrigt läggs nu mycken möda att få Hembygdens år 2016 så bra som möjligt. Hartidigare nämnt om det i den här spalten och uppmanar er att följa fortsättningen på SHF.s hemsida. En ny logotype enbart för jubileumsåret är framtagen och kan användas av alla föreningar men läs de riktlinjer som är skrivna. Det pågår massor av annat slag i planeringen för 2016!

SHF har haft en verksamhetsinriktning med fyra års framförhållning som förmedlats i årsstämmohandlingarna för att beslutas på stämmorna. Sedan i våras är det beslutat att ett visionsarbete ska påbörjas vid årets höstmöte i oktober med sikte på 2030. Sven-Åke Mökander och jag själv ska delta och det ska bli riktigt intressant att se vad det utmynnar i!

Till sist en riktigt hjärtlig hälsning till alla läsare och föreningsmedlemmar inför stundande helger! Ha det så bra tills vi ses och hörs igen!

Jan-Olof Berglund
förbundsordförande

Tankar i tiden ...

Efter 40 års bortavaro från hembygden upptäckte jag att flera viktiga byggnader, stationshuset plus två gamla magasin var rivna. Därmed hade också hela Lovene samhälle tappat sin typiska karaktär som stations samhäll. Ingen hade gjort något försök att rädda husen. Dessutom var alla butiker, fem stycken som saluförde livsmedel nedlagda. Två skolor var stängda och därmed hade samhällsfunktionerna helt lämnat bygden. Även missionskyrkan hade tappat sin funktion som samlingsplats för såväl barn som vuxna. Ett försök gjordes att starta ett dagis för de familjer som bodde i våra socknar och som skulle slippa köra tiotals mil extra för att lämna sina barn dagligen. Ett av skolhusen var möjligt att använda men kommunen hade andra planer.

Detta var bakgrunden till att vi startade vår hembygdsförening som 2016 blir 10 år. Då vi inte har några egna hus grep vi oss an socknens historia vilket har lett till att en studiegrupp har producerat tre böcker och fortsätter nu att skriva om gårdarna och företagen. Dessutom är var tredje innevånare medlem i föreningen.

I kommunen finns 22 hembygdsföreningar och man har bildat en hembygds-krets som har kontakt med kommunen då det gäller de kommunala bidragen. Man driver i övrigt inga gemensamma projekt. Ett tiotal föreningar på södra sidan av kommunen har gått samman i ett nätverk, Sambygd för att vid behov driva gemensamma projekt mot kommunen. Några få möten än så länge men en skrivelse till kommunen har skickats där Sambygdsgruppen vill visa att vi är beredda att diskutera gemensamma frågor och bistå med synpunkter som kan vara viktiga för kommunledningen att känna till. Mycket bör göras för att skapa ett levande samhälle där alla innevånare kan få de behov tillfredsställda man själva anser viktiga. Detta underlättas genom överenskommelsen mellan de idéburna organisationerna och Sveriges kommuner och landsting som visar hur man skall förhålla sig till varandra när man jobbar tillsammans.

Ur denna verksamhet har det nu vuxit fram en idé om att hembygdsföreningarna genom sin historiekunskap och inriktningen på kulturarvet är särskilt lämpade att samla idéorganisationerna och även företagarna på orten till gemensamma projekt. Även Sveriges Hembygdsförbund har uttryckt detta och på så vis får hembygdsföreningarna ytterligare en roll som passar särskilt väl då man inte har något särintresse annat än bygdens bästa. Ett exempel

Torwald Åberg

Men för att den skall bli verklighet måste alla som kan, hjälpa till.

på detta är att i tre socknar har vår hembygdsförening skapat ett nätverk bestående av bygdeföreningen, idrottsföreningen, ryttarföreningen, bread and breakfast, konstföreningen, en intresseförening och LRF. Här handlar det om Landsbygdsutvecklingen där man nu kan söka Leaderpengar till större projekt som man kan samlas omkring och som gagnar alla. Kommer detta att slå väl ut kan vi se fram emot en fördjupad demokrati där alla som vill kan delta för att skapa det bästa av samhällen.

Lidköpings kommunen har en mycket ambitiös plan för landsbygdsutvecklingen. Men för att den skall bli verklighet måste alla som kan, hjälpa till. Hembygdsföreningarna kan ta initiativet och samla alla krafter lokalt och bli den plattform som kommunen kan verka utifrån och göra verklighet av planen även i en liten ort.

*Torwald Åberg
Lovene*

Julskinkan inte hednisk

Oden verkar ha haft den fulländade julgrisen. Hans galt Särимner mättade alla de hungriga och uttröttade kämparna i Valhall varje kväll, men återuppstod nästa morgon för att kunna slaktas igen. Det var nog många husmödrar som när maten började tryta framåt våren drömde om eviga julskinkor av det slaget.

Men vår julskinka lär inte ha något alls med Särимner att skaffa. Inte heller med de många andra grisar som förekom bland hednagudarna. Särskilt kärleksgudarna Frej och Freja visar sig ofta tillsammans med grisar, men de verkar mest rida på dem. Den enda julsed som kan ha rötter i hednisk tid är doppet i grytan. Vad som däremot klart framgår om vårt firande av midvinterblotet är att vi drack öl. Massor med öl, julmust hade inte godtagits.

Offergaltar

Från Norge finns däremot berättelser om offergaltar som leddes in på julafton. Sedan lade alla händerna på den och avgav löften, främst om storslagna krigiska bedrifter. Den galten offrades visserligen senare och åts, men först i februari.

Att grisen inte ansetts alltför förknippad med hedniska riter framgår av att man gärna åt gris under den katolska medeltiden. Men det är först med Olof Rudbeck på 1600-talet som det i skrift berättas om julskinka. Den stektes på spett och förekom främst hos överklassen. Den griljerade skinkan blev populär först framåt 1900-talet.

Grishuvuden

På äldre julkort och bonader är det inte skinkor man ser på julborden utan grishuvuden. Gärna med ett äpple i munnen. Det sägs att skinkorna sparades till framåt

Julskinkan hör julbordet till.

våren då det var som mest ont om mat, till jul fanns så mycket annat att äta.

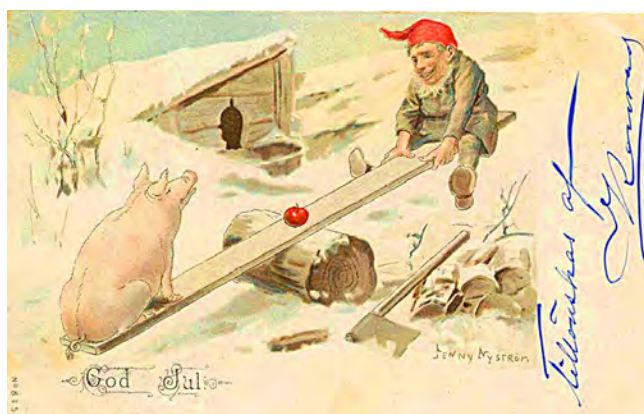
Numera förekommer väl aldrig grishuvuden på julborden och inte ens på moderna julkort syns de till. Så jag fick leta fram ett gammalt kort för att få en glimt av gamla tiders julbord.

Dessutom hittade jag under mitt letande en del kort där grisen fick leva och månades om på alla sätt under julen. Men det var kanske bara för att den skulle frodas tills svälten satte in under senvintern. För förr skulle man nog ofta behövt en Särимner som räckte till hur många hungriga som helst. Vi bortskämda nutidsmännskor däremot skulle förmodligen ledsna snart om julskinkan återuppstod varje morgon.

Hans Menzing

Julbord. Här har man inte nöjt sig med ett grishuvud på bordet, hela grisen visas upp.

Julglädje. Jenny Nyström visar bland annat hur tomten och julgrisen kunde roa sig tillsammans.

En årsprenumerering på Västgötabygden är en välkommen julklapp.

Domkyrkokonserten fick mjölken att surna

Skara på 1800-talet. Ungefär så kan staden sett ut vid konserten.

Vad vore ett advent utan abbé Voglers Hosianna, Davids son, som med sin pampiga melodi kan lysa upp de mörkaste tider? Matteus har bidragit med texten men musiken lär ha kommit till under ett besök i Göteborg, så kanske kan vi kalla den för västgötamusik.

Georg Joseph Vogler däremot var tysk, hitlockad av Gustav III för att sätta fart på musiken vid hovet. Bland annat skrev han en romantisk opera om Gustav Adolfs och Ebba Brahes kärlekssaga, och för att fortsätta vara västgötsk så blev ju Ebba aldrig drottning men däremot slottsfru på Läckö. Och texten till operan skrevs av kyrkoherdens son i Floby, Johan Henrik Kellgren. Det måtte väl duga?

Vogler var dessutom turnerande solist på piano och orgel. Mozart hörde honom en gång spela en av Mozarts sonater, och slog fast att Vogler spelade fort och fel. Men Mozart gillade sällan någon annan än sig själv.

Hattarna förstördes

När det gällde orgelkonserterna så var kritiken stark från många håll. I april 1787 gästade han Skara domkyrka och samlade drygt 200 åhörare, han var en attraktion. Men framför allt damerna var djupt besvikna då Vogler imiterade åskdunder med sådan kraft att massor av damm och spindelväv rasade ner från valven på damernas hattar, som "blefwo något askefärgade".

Hans specialitet var att i musik demonstrera exempelvis Jerikos murars fall genom att lägga underarmarna

Hosianna

Georg Joseph Vogler 1796

Ho - si - an - na Da - vids son, väl -
sig - nad va - re han! Väl - sig - nad Da - vids
son, som kom - mer i Her - rens namn!
Ho - si - an - na! Ho - si - an - na! Ho - si -
an - na! Ho - si - an - na! Väl - sig - nad Da - vids
son, som kom - mer i Her - rens namn!

Hosianna. Ingen kan väl ha missat den här jublande melodin.

på tangenterna och trycka till. Det dånade så att mjölken surnade i sju kyrksocknar påstods det ibland, och det var förstås inte bra om en katolsk präst som abbé Vogler skrämde folk från kyrkan.

Orgeln överlevde

Skarapubliken var alltså föga nöjd med konserten, däremot berömde den orgelbyggarkunnige Vogler kyrkans nya orgel som efter hård kamp med tröga myndigheter byggts av stadens domkyrkoorganist Johan Ewerhardt. Ewerhardt bör ha blivit lycklig över att en så kunnig person värdesatte hans arbete. Fast kanske blev han lyckligast av att orgeln höll för Voglers dramatiska spel. Men när Hosianna framförs i kyrkorna inför jul lär det inte bli några protester. Där ordnade Vogler en melodi som parkerat i mer än 200 år i kyrkornas egen topplista.

Hans Menzing

Julförberedelser på en gård på 1930-talet

Hackelseverk. En viktig maskin ute på logen.
Foto Göran Brunnegård

Bordsdekoration. På många julbord var grishuvudet en självklarhet.
Foto Staffan Petterson

Vi har ju alla minnen från barndomens jular och för det mesta lyckliga sådana. På en lantgård var det ju en hel del som skulle ordnas innan helgen var inne. Jag vill minnas att det alltid var snö då, minns ingen grön jul, men jag kan ha fel. När det började mulna för eventuellt snöfall sa mor att det var dags att gå till skogen och hämta en del grönt som vi skulle dekorera med. Vi tog hem lummer, en sorts gröna slingor som växte utmed marken, ett stort knippe lingonris tog vi också. Lummern användes att dekorera vita köksgardiner med och av lingonriset gjordes en azalea. Det gick till så att mor gjorde små röda blommor av silkespapper och fäste i riset, mycket effektivt. Då visste jag inte hur en azalea såg ut, men nu förstår jag att detta blev en bra kopia. Vi barn fick vara med och göra julgranskarameller, vilket var vanligt i julgranen förr. Mestadels slaktades det också en gris, men då fick vi inte vara ute och se på. Ett av fönstren hade bra utsikt över slaktplatsen och när vi hörde grisens högljudda protester rusade vi dit, men då åkte rullgardinen ner. Sedan blev det tyst, obehagligt tyst, men jag vet att det användes slaktmask, så avlivningen gick fort. Det var ingen som tänkte på detta när julbordet stod dukat. Där mitt på bordet på ett fat med krusat papper, låg grishuvudet med slutna ögon och ett rött äpple i munnen. Jag tyckte det var riktigt vackert, men om jag skulle se detta nu kanske jag skulle tappa aptiten.

Tiderna förändras och vi med dem. Mycket trevligt var det att ett par dagar före jul hämta granar i skogen. Det var häst och släde som gällde och hela familjen deltog. Vi fick åka dit och gå hem, för då var släden lastad med fem granar. Den snyggaste skulle stå i vardagsrummet och klädas med levande ljus, glitter och fransade karamel-

ler, två skulle få stå vid var sin sida av trappan ute och bindas fast i räcket, de andra två fästes i grindstolparna och försågs med neker till fåglarna. Det måste funnits mycket domherrar då för jag minns att kärvarna ibland var alldeles rödprickiga.

Det fanns ett annat mindre trevligt arbete som också måste göras innan helgen, att skära hackelse som användes att strö under djuren över helgdagarna. Det gick åt mycket för att det skulle räcka över hela helgen. Annars skars det nog litet varje dag. Då användes en handdriven maskin som jag inte sett sedan dess. Det bestod av en lång ränna där halmen lades och sedan sattes den igång med en trampa, där var också ett stort hjul med handtag och en kniv. Ibland kom det på min lott att dra hjulet runt. Min far stod för trampan och matningen. Jag kan än i minnet känna den råa doften av skuren halm i den kalla logen, inte så trevligt men man nekade aldrig ett arbete.

Det är som om man minns allt så tydligt när man blir gammal. Ja, detta var några tankar från svunna tider och det är möjligt att jag återkommer om jag får vara någorlunda frisk upptill.

God Jul och Gott Nytt År till alla läsare!

*Text Kerstin Hermansson
Skövde*

Du är också välkommen
med din berättelse till Västgötabygden.

Samverkan tema på höstmöten

Daniel Järnroos. Em stor tillgång i Bjärke Hembygdsförening.

Bygdebandsinformation och höstmöten genomfördes den 21–23 september på tre orter – Sventorp, Rångedala och Sollebrunn. Ett lyckat arrangemang att samlas för två olika informationsträffar vid samma tillfälle. Teman i höstmötena var samverkan på flera olika plan, landsbygdsutveckling, Tångamässan 17–18 september 2016 och Hembygdens år, medlemsnytta, hembygdsförsäkringen med mera. Jan-Olof Berglund, Torwald Åberg och Sven-Åke Mökander höll ihop trådarna.

Samverkan föreningar och kommuner

Ideell kraft – representanter för det ideella kulturarvet, bland annat Västergötlands Hembygdsförbund och kommuner samlas i november till fyra seminarier; i Vårgårda, Mellerud, Munkedal och Mariestad. Man möts för att lära känna varandra, dela med sig av kunskaper och erfarenheter för en hållbar samverkan.

I Lidköping finns en hembygdsrets med 22 föreningar, som träffas en gång per år. Torwald Åberg, ordförande i Mellby-Åsaka Hembygds- och Fornminnesförening, berättade om kommunens långtidsplan 2013–2018 för landsbygdsutveckling och möjligheten att få föreningsbidrag eller bidrag för viss aktivitet som till exempel renoverings- eller investeringbidrag. Bidragen söks genom Vänermuseum. Monika Andersson,

hållbarhetsstrateg i kommunen, är föreningarnas kontakt och den som har arbetat fram långtidsplanen.

Tio hembygdsföreningar i Lidköping, söder om tätorten, vilka äger museala samlingar och hus, träffas fyra gånger om året i nätverket Sambygd. Här finns ambitionen att starta nätverk tillsammans med andra – bygdegårdsföreningar, företag, konstnärer med flera – och nätverket kan ses som ett byalag i tiden. Viktigt är att hålla kontakten med kommunens avdelning för landsbygdsutveckling, som kan hjälpa till med exempelvis sökning av Leaderpengar.

Statens kulturråd delar ut 1,2 miljarder kronor per år. Av dessa får Västra Götalandsregionen 300 miljoner, varav hembygdsförbunden i Västra Götaland får 400 000 kronor, som hittills har delats på tre förbund, Bohuslän, Dalsland och Västergötland.

Landsbygdsprogrammet 2015–2020

En nyrekrytering hos Sveriges Hembygdsförbund är kulturmiljöstrateg Michael Lehorst.

Han har tidigare arbetat vid Riksantikvarieämbetet, och han kommer att arbeta med landsbygdsprogrammet. 80 miljoner kronor ska fördelas på 26 regioner. 1,8 miljoner kr är till stöd för utveckling av hembygdsgrändar.

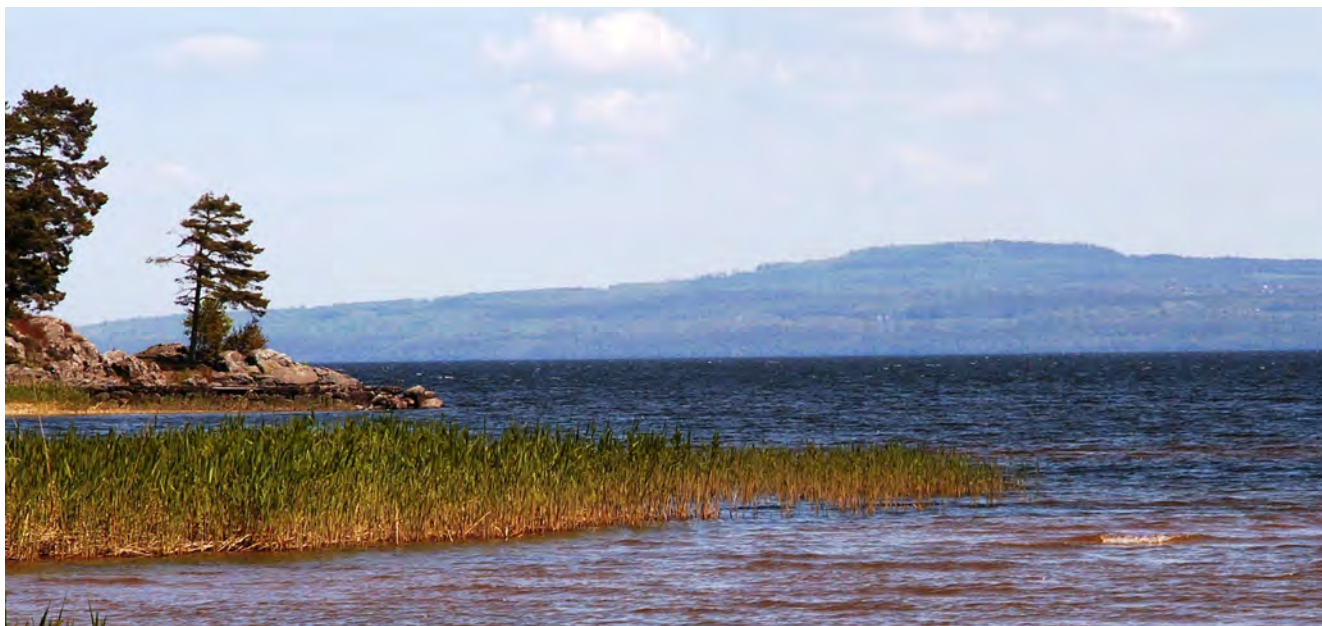
De flesta föreningar kämpar med frågan: Hur får vi nya medlemmar? Medelåldern är hög. De föreningar i Västergötland som har högst antal medlemmar är Gudhemsbygden och Fristads hembygdsföreningar med över 700 medlemmar vardera. Ann-Britt Boman berättade vid mötet i Rångedala att de i Fristad bland annat samarbetar med idrottsrörelsen, men att de också har en stor verksamhet med många olika kommittéer, som engagerar alla åldrar. De ger även årligen ut Fristadsbygden. I Gudhem ger föreningen ut inte mindre än fyra hembygdsböcker per år.

Daniel drar ner medelåldern i Bjärke

I Sollebrunn deltog Daniel Järnroos. Han är en ung gymnasielärare, som peppar elever och unga att gå med i hembygdsrörelsen bland annat via forum på internet. Han är dessutom med i Bjärke Hembygdsförenings styrelse. I Västgötabygden nr 6 2014 vid Bjärke Hembygdsförenings 80-årsjubileum kan följande läsas: ”Daniel Järnroos: En gnista för alla. Överkvalificerad. Strålar av glädje. Tar reda på allt. Drar ner medelåldern rejält i föreningen”.

Monika Moberg

Från Världsarv till geopark?

Kinnekulle, ett av platåbergen i Västergötland.

Det västgötska landskapet är unikt, så unikt att det för något år sen diskuterades möjligheten att få det utnämnt till Världsarv. Av olika skäl hamnade förslaget i kylskåpet och är inte längre aktuellt. Istället har tanken på området som geopark väckts.

Geoparker är ett globalt Unesco-program där geologiskt intressanta platser runt om i världen samarbetar för att öka intresset för geologi och synliggöra detta kulturav på ett sätt som engagerar breda grupper av såväl lokalbefolkning som turister.

Mycket av den säregna natur och kultur som karaktäriserar landskapet har sin grund i de dramatiska spår som skapats av inlandsisens framfart. Den senaste istiden inträffade för cirka 10 000 år sedan det vill säga cirka 5000 år före den egyptiska storhetstiden. Det kan ju tyckas oändligt länge sen, men är i geologisk tideräkning nästan att betrakta som samtid! Under inlandsisens skrapningar och tryck och efterföljande erosion uppstod de västgötska platåbergen. De skyddades av hårda vulkaniska bergarter som någon gång i forntiden trängt upp genom de lösare bergarterna och fyllt ut sprickor och ihåligheter där sådana funnits. De har sedan fungerat som erosionsskydd för underliggande lager. Man tror att närmare 2 kilometer lösare bergarter som eroderats bort, funnits över platåbergen och lämnat efter sig dessa platåberg som nu alltså sticker upp som toppar på cirka 2-300 meter över det kringliggande landskapet.

Platåbergsmiljön är en av Sveriges främsta geoattraktioner. Den är unik som geologisk formation, och som

sådan uppmärksammas och globalt känd bland geologer. De geologiska förutsättningarna, har en avgörande betydelse för landskapets karaktär och utseende, inte minst dess flora, och har i hög grad format näringsutveckling och kultur i bygden. Den lägger också grunden för de, ofta mycket dramatiska, berättelser som kan kopplas till platåbergens bildande och intressanta uppbyggnad.

Platåbergsområdet omfattar området från Halle och Hunneberg i väster, till Billingen i öster och Ålleberg i söder till Kinnekulle och Lugnäsberget i norr. Totalt finns 15 platåberg i Västergötland. Förutom de geologiskt unika platåbergen, finns inom och i anslutning till dem också mycket intressanta kvartärgeologiska lämningar. Bland annat delar av den mellanskandinaviska israndszonen i form av Hindens rev, Valle härads kamelandskap och spåren efter Baltiska issjöns dramatiska tappning norr om Billingen.

Sammantaget innebär det att Västgötabygden har goda förutsättningar att lyfta fram och levandegöra de intressanta berättelser som förklarar landskapets utformning och dess användning, och därmed förstärka områdets identitet, och gynna turismen. Intresset för geologi har ökat under senare år. Kan vi få till "Platåbergens geopark" finns goda möjligheter att dra nytta av det och bidra till att få fler att upptäcka de unika värden som finns i västgötalandskapet.

*Text Ove Ringsby
Foto Hans Menzing*

Planera för monter/utställning 17-18 september 2016

1916 bildades "Samfundet för hembygdsvård", som senare ledde fram till Sveriges Hembygdsförbund. Under hela 2016 skall man fira detta, dels centralt på Skansen och Nordiska museet 27-28 aug, men även över hela landet med olika jubileumsaktiviteter under året.

Svenska Hembygdsförbundet har fått speciella budgetmedel av regeringen för att kunna visa tillbaka-blickar och ge framtidsvision. Det finns idag redan bussbolag som planerar för resor till Stockholm 27-28/8 – så nu gäller det bara att ta reda på vilka och knyta på.

litteratur kommer med bokbord. Sedan ligger vi i förhandlingar med fler organisationer om medverkan.

Därför kan ni redan nu anmäla och reservera monterplats. Mer information eller anmälan görs till svenake.mokander@gmail.com eller 0322 – 67 23 10.

Jubileumsmässa

HembygdVäst satsar på jubileumsmässa den 17-18 sept 2016 på Tånga hed i Vårgårda

Den samlade kulturarvsrörelsen i Västra Götaland satsar på en jubileumsmässa på evenemangscentra på Tånga Hed i Vårgårda. Här finns stora och lämpliga lokaler, där vi kan bygga monterväggar i idrottshallen som är 50 x 80 meter stor. Vi kan ha föreläsningar i matsalen som ligger vägg i vägg och vi kan få service och mat med mera. Övernattning går lätt att ordna i deras vandrarhem. Vi tar över "Arbetslivsmuseernas dag" som i två år arrangerats på Innovatum i Trollhättan. Studieförbundet Vuxenskolan kommer att satsa, även på större föredragshållare.

Vi räknar med att kunna mobilisera betydligt fler än 150 utställare i varierande montrar, ett antal föreläsningar/seminarier under de två dagarna, 5-6.000 besökare samt scenunderhållning, bokbord och visningar såväl inomhus som utomhus.

Nu vill vi uppmana alla föreningar i Västergötland att ni väljer ut en miljö eller intressant del av verksamheten, som ni vill presentera i en monter eller kanske utomhus om det passar bättre (med till exempel fordon och serveringsföretag). Avsikten är ju att era samlingar och hembygdsgårdar skall bli mer kända, bli omskrivna och dra mer besökare. Vi hoppas att det inte blir för mycket lantbruk från 18-1900-talet, utan att ni väljer så brett och unikt som möjligt.

Monterhyran inklusive elström har vi förutsatt att den blir utan kostnad (förutsatt att vi får bidrag från regionen och Sv Hembygdsförbund, som vi nu lämnat in bidragsansökningar till).

Westgöta Idrottshistoriska Sällskap har lovat komma med utställningar/montrar och Föreningen för Västgöta-

Hembygdväst växer och firar

HembygdVäst är ett nätverk mellan kulturarvsorganisationer i Västra Götaland. Under 2015 har Göteborgs Hembygdsförbund kommit med och är nu även med i den gemensamma bidragsansökan, som inlämnats till regionens kulturnämnd. Bohusläns Hembygdsförbund, Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund samt Västergötlands Hembygdsförbund har alltså beslutat att ta med Göteborg i gemenskapen, med förhoppning om att detta skall ge ett något högre verksamhetsbidrag från regionen än vad som skedde 2014.

Vid senaste sammanträdet i Mellerud den 7 september valdes även NAV (Industrihistoria och arbetslivsmuseer i Väst) in i HembygdVäst (vad gäller verksamhet, men ej ekonomiska bidrag till löpande verksamhet).

De fyra Hembygdsförbunden har tillsammans 400 lokala föreningar och ungefär 100.000 medlemmar och NAV har 124 föreningar, som nu tillkommer.

HembygdVäst arrangerar nu i höst fyra "Ideell kraft"-seminarier (i Vårgårda, Munkedal, Mellerud och Mariestad) i november samt står bakom jubileumsmässan på Tånga hed den 17-18 september 2016. Välkomna att anmäla Er (eller fundera på om ni skall ordna gemensam buss för hela föreningen för att komma och bese mässan). För besökare räknar vi med att ta ut en entréavgift på 40-50:-/person. En styrgrupp är tillsatt med representanter från alla fem distriktsorganisationerna och lokalt i Vårgårda finns samma grupp som planerade för vårt årsmöte i maj. Nu ska de fortsätta med parkering, entré och bygga montrar mm. Förmodligen kommer även en "program- och marknadsföringsgrupp" att bildas. Projektledare för mässan är Sven-Åke Mökander, Alingsås.

Sven-Åke Mökander

När prästen kåmm te skolen

I småskolen hadde ja e lärinna sôm hette Agda. På mörna spelte ho på örjel å schongde salmer mä öss. Ja vesste ente hu gammel ho va, män ho så likedann ut sôm på gamla kort å'na. Dä hade ja sett i allbumma hemma. Döm sa att styret klagat på'na för ho hade schongt Tröggarekan mä onga. Ho hade en truls i nakken å så snöt ho säkk jämt fast ho ente va förkylter. När ho sulle va rektit finer hatte ho en rä v runt halsen.

En da när vi satt i bänka sôm vannlit så bönte ho å tala te öss.

- I möra, sa ho, i möra mässte I va rektit stadia å tösta, i möra kämmer farbro tjörkoheden, å I förstår, han e så hemst schuker. Öm I gör nöket eller säger nöket så han blir ilsker, så kansche han blir schuker å dör. De vell I la ente? Att karn dör å så vet I att de e era skull.

Nä, ente velle ja de. Ja sulle inte retan. Ente sulle döm säga i sokkna att en mischonaronge tatt liven å prästen. Ja ble änna angsen. Ja vesste ju att prästen kåmm för å inspäktera, så lärinna va la nervöser ho mä. Män karn kunne nåkk bli ilske på öss onga, dä behövde han la ente vanna nö.

Näste da vakkna ja tidit. Ja hadde sagt hemma att prästen sulle kåmma, så mamma satte i ett nytt hårbann i mett hövve, så ja sulle va snögger. När ja kåmm in i kåridåren utanför skolsaln så ja att döm annre onga åssä va åpphöfsata. Döm hade la åssä talat om'at hemma. Å lärinna hadde påsäk e finer klänning, de va la änna den sôm ho brukkte på söndera i mischonshust. Dä kunte ho ha en rä v runt halsen, män de hade ho ente nu. Dä ble ja gla för, ja va änna rädder för porslinsögera på rävelännet.

Så bönte de sôm vanlitt. Först schongde vi e psalm. Fröken spelte på örjeln, dä knerka å braka. Sen va de being å läsing. Ja så allt att lärarinna glana åt fönstra om prästakarn kåmm. Å han kåmm änna mä en gång. Han hade prästaklära på säkk, va langer å allvarlier. Vi onga reste öss å hälsa, båkka å neg. Sen satte vi öss i

Skolekortet när ja geck för Agda.

bänka å lärarinna sa te prästen å sätta säkk i kateden. Ja högar att ja va så angsen så ja nästan ente fekk te mäkk aen. Ja hade hännera knäppta på bänken å försökkte å setta dy stell. Döm annra onga va lika stella. Ja, ja va så bedrövvlit rädder. Tänk öm prästen ble arger på mäkk. Tänk öm han do? Nog va han lite bleker, alldeles sôm min mårffar va. Å han do ju.

Änn i da kan ja höga skrækken, ja va rädder så ja brava. Döm annre onga va la lika rädda. Män prästen värka ente arjer, han va snäller å tallte te öss, sa nöka ol. Sen frågte han öss nöka saker, män vi va sôm förstel-nata, ingen å öss svarte karn. Å lärarinna så änna röer ut i syna, försökkte hjälpa te, få öss å svara på frågera, män de jälpte ente. Dä prata prästen lite mä lärarinna å sen fekk vi schonga e psalm fören, å då lössna de å vi väggte schonga.

Å sen sa karn ajö. Ja va så lättater. Vi hade klaratet. Vi onga hade ente retat åpp prästen, så han hade ente kolat å. Män han måtte la ha unnrat varför vi skolonga va så tösta å könstia, sôm öm ingen å öss hade talts gåva. Ja, de så änna ut sôm han skratta när han jekk.

Marianne Josephsson
Gråbo

En bra julklapp

Att få Västgötabygden som julklapp är det många som uppskattar. Skicka in 150 kronor till bankgiro 378-5383. Skriv att det är en julklapp och ange både mottagarens och avsändarens namn och adress.

Bror i Kärret

En dag under sensommaren är jag på väg till gården Kärret i Björketorps socken. Vägen slingrar sig fram utefter Storån, en å som rinner ut i sjön Lygnern. Här, på gården Kärret, bor Bror Wessberg. Jag känner Bror och vet att vi kommer att ha mycket att prata om. Jag vet också att Bror är en kunnig och vid åtskilliga tillfällen efterfrågad person. Jag vill prata lite med Bror om just detta, om livet och erfarenheten.

Bror Wessberg

Bror föddes på Slätthult i Hyssna år 1924. Han var yngst av sex syskon. Äldst var brodern Johannes och därefter kom Karin, Karl, Ester, Erik och sist Bror.

Mormor och morfar köpte Slätthult

Det lilla jordbruket hade Brors morfar och mormor, Johannes och Maria, en gång köpt. Johannes var nämligen son i Smedsgården nere i byn, dock inte den äldste och således inte övertagare av gården. Så när han och husets piga blev ett par så behövde de någonstans att bo och något att leva av. Så det blev ett litet ställe på skogsåsarna högt ovanför byn i Hyssna.

-Det var nog knapert många gånger. Morfar var ingen praktisk man. Kanske lite av en drömmare. Mamma förtäljde, att han vid ett tillfälle när maten tröt tog med sig en liten blomma som stod i fönstret och knallade ner till Healyckan en bit bort och kom tillbaka med ett bröd som nog var välkommet, berättar Bror.

Farfar var sjukvårdskorpral och "tandutdragare"

Johannes och Marias äldsta dotter Anna gifte sig med Edvin som var äldste son till korpral Wessberg och granne. Det var inte långt att gå och fria.

Farfar korpralen var född i en liten ryggåsstuga i Hyssna år 1856. Han blev så småningom indelt sjukvårdssoldat och som sådan ofta anlitad vid skador av olika slag. Vanligast var att dra ut värkande tänder, givetvis utan bedövning. Enligt beskrivning med ett verktyg liknande en stor korkskruv med klo istället för skruv.

-Det gällde att lirka ut tanden. Taxan för detta var 25 öre, har Bror fått sig berättat. De flesta sysslor gjordes för hand – mer miljöanpassat.

Fram till år 1930 utfördes de flesta sysslor på gården för hand. Elektrisk ström blev installerat år 1923 och det

var tidigt för att vara just här.

- Det berodde nog på att pappa var så angelägen att underlätta tröskningen så han drev på detta tillsammans med nära grannar, säger Bror. Naturligtvis blev det elektriska ljuset en stor förbättring. Dock gjordes fortfarande det mesta utan elektricitet.

-Ända fram till år 1930 mejades säden för hand och mina systrar handräfsade.

En annan sak jag minns,

berättar Bror, är när pappa trampade omkring i dyngan på gödselstan för att pressa ihop gödseln. Detta för att

förhindra kvävet från att försvinna.

Konsekvensen blev en stenhård kompakt massa, oerhört svår att bearbeta när den sedan skulle ut på åkern.

"Krita" och Hemstickning

För att kunna mätta alla munnar och få mat på bordet handlades det ofta på krita i affären som låg i byn Bua strax intill. I Bua fanns också förläggarverksamhet. I Hyssna fanns gott om hemstickerskor och hemväverskor. Förläggaren tillhandahöll textilmaterial och fick tillbaka färdig, vävd eller stickad, vara. Tack vare att mor Anna och senare även dottrarna Karin och Ester vävde och stickade till denna verksamhet, kunde familjen så småningom betala tillbaka vad de var skyldiga, vilket tog ett antal år och då var flera av barnen vuxna.

- Vi hade ju precis inte något överflöd men vi svalt aldrig, säger Bror.

Samhällsintresse och fritt att tänka annorlunda

Hos mor Anna fanns en stor religiositet och pappa Edvin hade ett stort samhällsintresse. Edvin prenumererade på Göteborgs Handels och Sjöfartstidning och följde noga med i allt vad som hände. Diskussionens vågor kunde gå höga runt kaffe eller matbordet. Det var dock för det mesta inga problem. Det var högt i tak när det gällde tankegångar. Det fria ordet skattades högt.

Militärtjänst och jordbrukspraktik

Efter genomgången folkskola väntade så småningom militärtjänstgöring för Bror. Dessförinnan gick Bror ett år på Strömma Lantmannaskola och arbetade ett år på Senäte gård på Kållandsö.

- Min äldste bror Johannes var ladugårdsförmän där och

Profilen

Hembygdsvän. Västgötaknallen Bror på väg till Hembygdsgården-

jag värdesatte att få vara tillsammans med honom. Han var fjorton år äldre än jag och vi fick lära känna varandra lite bättre, berättar Bror.

Efter rekryten blev det praktik på gården Sund i Närke tillsammans med brodern Erik och därefter på Stommens gård i Hyssna.

- Jag fick verkligen lära mig mycket, träffa många olika människor och se att saker och ting kan göras och betraktas på olika sätt, resonerar Bror.

Arrendator på "Slätta" och flytt till Rävlanda Björketorp

Året var 1949 när Bror tillsammans med sin bror Erik tog ett arrende på Månsagården utanför Mariestad. Båda bröderna hade då familjer. Det var hårt arbete från tidig morgon till sen kväll. Bröderna trivdes gott ihop och fem år senare blev de arrendatorer på gården Kliened i Frösve utanför Skövde. En gård som krävde en stor arbetsinsats. Så småningom blev gårdens egen son redo att ta över verksamheten. Erik köpte då en gård i närheten.

-Själv skaffade jag och min familj oss ett lantbruk i Björketorps socken, varifrån min hustru kom. Här var det heller inte långt till barndomstrakterna i Hyssna, säger Bror.

Föreningsengagemang

Engagemanget i föreningar började tidigt. Några eldsjälar bildade år 1935 Hyssna Simsällskap under ledning av Harry vid sjön senare legendarisk klädhandlare.

-Simningen engagerade mig och många andra och intresset blev stort när Arne Borg, guldmedaljör vid Olympiaden i Berlin, besökte klubben år 1938, berättar Bror. Bror var också engagerad i SLU under åren i Hyssna. Föreningsengagemanget har sedan dess upptagit en

Spännande. Knallen Bror möter barn från Rävlanda skola.

del av tiden. Under åren som arrendator dominerade jordbruksarbetet. Vid flytten till Björketorp i Rävlanda blev det styrelseposter i Boråsavdelningen av Scan Väst, LRF, Hushållningssällskapet, Björketorps församling och framförallt Björketorps sockens Hembygdsförening. - Inte alltid så enkelt att hinna till möten i Uddevalla ibland, kommenterar Bror.

Västgötaknalle och lyriker

Västgötaknallen återuppstod i Brors kostym. Det blev knallesäck av långputa, knallehatt, knallerock, ja allt för knallens återkomst. Bror gav sig av till Skansen år 1984 då Budkaveln skulle lämnas vid Sveriges Hembygdsförbunds årsmöte. Samma år gästade Björketorps Hembygdsförening vänorten Laitila i Finland. Det blev kransnedläggning vid hjältegraven och en dikt deklamerad och skriven av Bror. Högtidligheten uppmärksammades i ortens tidning. Vid släktforskarföreningens möten i Borås kunde man under ett antal år möta en knalle från Björketorps socken. Barnen i Rävlandaskolan mötte vid ett flertal tillfällen en lång reslig knalle gåendes på en väg utefter Storån. De kunde ibland inhandla något för de ören de hade i fickan.

Hembygdsintresse som består

Bror levererade under många år eklöv till midsommarstången vid hembygdsgården i Björketorp. Han var med och ordnade dansbana. Vid åtskilliga tillfällen guidade Bror besökande till Björketorps hembygdsförening. Insatt som Bror är i olika hantverk och sysslor på en gård har han visat och berättat hur man använder skära, slaga och tröska i skördarbetet, hur man tillverkar och borrar för att göra vattenledningar i trä, hur man slår knopar och splitsar rep. Det händer fortfarande att Bror visar och delar med sig av sin kunskap. Framförallt kan Bror berätta hur saker och ting har gått till.

-Om jag ser tillbaka så är nog hembygdsrörelsen det som engagerat mig mest, funderar Bror.

Delar gärna med sig

I våra bygder och då framförallt i Hyssna och Björketorp är Bror med sin kunskap om hantverk, människor och traditioner samt erfarenhet en ovärderlig person. Inte så konstigt att han är efterfrågad. Bror delar gärna med sig. Han är förankrad i nya moderna arbetssätt men också väl förtrogen med det gamla och har erfarenheter från hela vårt landskap. Med andra ord en genuin västgöte. Själv så vet jag att med Bror kan man tala om allt mellan himmel och jord och det blir alltid en mycket givande stund. Så även denna gång.

Vid Laitilas hjältegrav

av Bror Wessberg

Ni män som vilar här
i hembygdens trygga famn
Ni män vars namn vi känna väl
och Er, förutan namn

I sommarens ljusa värme
i vinterns mörka köld
var Ni vårt trygga värn
Vår trygga starka sköld

Vi bodde trygga hemma,
i land som hade fred
när Ni gick ut i kriget
och kämpade och stred
När vi fick gå till vila
allt under hemmets tak
var Edra kroppar trötta
av möda och av vak

I livets bästa blomning
för krigets eld ni föll
Man tog från Eder livet
Men äran ni behöll

Tag mot en enkel hyllning
av oss i Sveriges land
den aldrig blir tillräcklig
en blomma ur vår hand

*Anna Faxgård
Hyssna*

Vill Ni bli årets hembygdsförening?

Till årets höjdpunkter hör korandet av Årets hembygdsförening! De senaste åren har flera föreningar fått uppskattning och utmärkelse för välförtjänt arbete.

Många fler borde få utmärkelsen Årets hembygdsförening. Är er förening en av dem?
Nu finns chansen att bli Årets hembygdsförening!

Glöm all blygsamhet och sänd in en ansökan där ni berättar om er verksamhet. Vad är det som gör den unik och värd att uppmärksammas? Berätta om er verksamhet och berätta gärna om arrangemang och arbete som kan inspirera andra föreningar. Hur får ni barn och ungdomar eller yngre familjer att känna sig delaktiga och välkomna till er förening? Hur gör ni för att alla, oavsett ålder eller ursprung, skall känna sig välkomna och vilja vara med och främja, stärka och utveckla arbetet i hembygdsrörelsen i stort, i föreningarna i regionen, eller i er egen förening? Kort sagt, det handlar om det där lilla extra, det som finns hos så många föreningar men så sällan uppmärksammas! Utmärkelsen delas ut på 2016 års årsstämma.

Om ni har frågor hör av er till kansliet till Eva

Vinnande förening skall genom kreativt nytänkande ha gjort en stor insats ifråga om samhällseliga eller andra aktiviteter och därigenom riktat massmedias och allmänhetens intresse på hembygdsrörelsen."

Mann, på telefon 0512-105 50 eller per mejl: vasterg.hembygdsf@telia.com eller gör ett besök på Badhusgatan 13 i Vara.

Er ansökan skall vara inne senast den 1 mars, 2016. Skicka er ansökan till:

Västergötlands Hembygdsförbund
Box 15
534 21 Vara

Välkomna med era ansökningar!
Styrelsen i Västergötlands hembygdsförbund

Besök oss gärna på vår hemsida:
<http://www.hembygds.se/vastergotland/>

Kom ihåg att betala in hembygdsföreningens medlemsavgift så tidigt som möjligt nästa år och allra senast den 1 april. 20 kr per medlem sätts in på Västergötlands Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Årets hembygdsbok är det er bok?

Hembygdsvärelsen ger ut ett stort antal skrifter varje år. SHF ser ett behov att lyfta statusen för denna litteratur. SHF har därför har instiftat ett pris för hembygds litteratur. Med priset vill SHF främja kvalitet och skapa positiv uppmärksamhet. Pristagaren utses av en jury och boken presenteras i september på Bok- och biblioteksmässan i Göteborg.

Priset ges till en bok, utgiven under det senaste året, 2015, och som på ett föredömligt sätt levandegör det lokala kulturarvet.

Boken ska ha getts ut av en hembygdsförening eller i samarbete med en hembygdsförening. Hembygdsföreningen ska vara ansluten till ett regionalt hembygdsförbund och SHF. Om boken är en samproduktion mellan en författare och en hembygdsförening ska det stå angivet i bokens produktionsuppgifter. Juryn ska värdera forskningsinsatsen och de litterära kvaliteterna i presentation och gestaltning. Priset tilldelas föreningen om det är en antologi eller författaren om det är en enskild författare till boken och består av ett diplom och 10 000 kr.

Hembygdsföreningarna lämnar förslag till de regionala hembygdsförbunden. För att få del av möjligheterna till utmärkelser vill Västergötlands hembygdsförbund ha in nominerade bidrag, senast den 15 februari, 2016. Västergötlands hembygdsförbund ser fram emot att få ta del av många bra böcker och god hembygds litteratur... Tag chansen, synliggör er hembygdsbok!

Tag möjligheten, att få utmärkelser Årets hembygdsbok!

Om ni har frågor hör av er till kansliet till Eva Mann, på telefon 0512-105 50 eller per mejl: vasterg.hembygdsf@telia.com eller gör ett besök på Badhusgatan 13 i Vara.

Skicka er hembygdsbok och ert bidrag till:

Västergötlands Hembygdsförbund
Box 15
534 21 Vara

Välkomna med era nomineringar!
Styrelsen i Västergötlands hembygdsförbund

Årsstämman 2016 hålls i Skara

Skara blir platsen för Årsstämman 2016. Lördagen den 7 maj går stämman av stapeln.

När denna tidningen går i tryck är programmet inte klart. Du kommer att få mer information om programmet i nästa nummer. Men notera datumet i din almanacka redan nu.

Foto Erik Sännek

Hälsning från förbundets valberedning

Valberedningsarbetet inför Västergötlands hembygdsförbunds årsstämma 2016 har börjat. Vi vill gärna ha förslag från er på lämpliga kandidater till förbundets styrelse. Ring sammankallande i valberedningen Mona Lorentzson, tel. 0520-660274

Hänt på bögda...

Höstvandringen på Kinnekulle

Svea Hultman (Johansson) född och uppvuxen på Hasselbacken

På eftermiddagen den 12 september 2015 samlades cirka 50 personer för att delta i hembygdsföreningens sista vandring för året.

Vid Nolgården startade vandringen, Ronny Lönn berättade om landskapet och beskrev den drumlin som visar sig tydligt när man går på Örnekullavägen. Drumlinerna skapades av inlandsisen .

Inga-Britt Norismaa som vuxit upp och bott många år i Österplana berättade om människor från de olika gårdarna. Örnekulla by består av tre gårdar; Nolgården, Skattegården (som även benämns Nolgården) och Sörgården.

Vid Sörgården mötte Christer Axelsson upp, han och hans hustru har bott på gården i 40 år och är ägare sedan 1980. Han berättade att gården har anor från 1300-talet och att Gustaf Wasa en gång besökt gården.

Intill gården finns en av Kinnekulles äldsta bosättningar, en hållkista som är mer än 4000 år gammal. På Kinnekulle har det funnits cirka 25 hållkistor och idag finns 15 stycken kvar.

Vandringen fortsatte vidare ner mot Nyängen, ett torp som sedan 1980-talets mitt ägs av Owe Johansson. Owe berättade om personer som bott i torpet och visade ett fotografi på fadern Olaus, sonen Karl med hustru Selma och fosterdottern Alice.

Genom Österplana Vall fortsatte vandringen, vid slätterängarna berättade Birgitta Gärdefors om alvaret och de växter som lever på de karga landskapet. På

Österplana Vall finns fem slätterängar som sköts av Naturskyddsföreningen i Lidköping.

Väl framme vid platsen där gården Hasselbacken tidigare legat intogs kaffe med dopp. Svea Hultman (född Johansson) som vuxit upp på gården berättade om livet på gården. Familjen hade sju barn, idag finns endast Svea och en bror i livet. Svea gick i småskolan i Skagen och därefter fortsatte hon i folkskolan i Österplana. Svea arbetade som piga på Sörgården när hon var 14 år gammal.

Familjen Johansson bodde på gården fram till 1958 och var den sista brukaren på gården. Idag finns endast ruinen av ladugården och det gamla brygghuset kvar.

Sista anhalten på vandringen blev Oxelbacken det gamla huset som renoverats till raststuga, här bodde tidigare stenarbetare och inhyste två familjer.

Text: Lena Brodin

Foto: Freddie Wendin

Byavandring i Ljungsarp

Lokalhistoria. Att gå på byavandring är ett bra sätt att få grepp om sin hembygds historia. Mycket av det man får höra har gått från mun till mun i flera generationer.

Ljungsarps Hembygdsförening har anordnat byavandring med ett 40-tal deltagare.

Vandringen började hos Roland Johansson Gummetorp. Han berättade att hans far köpte gården år 1926. Då delades den mellan två bröder. På den tiden låg husen på andra sidan vägen.

Nästa stopp var hos Gunnar Andersson i Jorstorp. Anfadern kom från Hagared och hette Petter Hagberg Mårtensson. Släktgård sedan 1830-talet. Nuvarande ägare Gunnar och sonen Fredrik som är sjätte generationen.

Färden fortsatte till Rosita och Anders Carlsson, ägare sedan 1990. Petter Nilsson köpte gården år 1817. De fick 11 barn varav 8 överlevde. Han ordnade så att alla barnen fick varsin gård. Petter livnärde sig på att sälja vadmal i Göteborg, som kvinnorna i bygden vävt. På hemvägen hade han med sig sill till försäljning.

Nästa anhalt var på Nybygget. Frans Johansson från Remmano köpte gården 1911. Nu äger Maria och Lennart gården och bedriver lammproduktion.

Sista stället var hos Nils Johansson Gudmundstorp. Den har varit i släkten sedan 1700-talet. Johan III sista fru har varit ägare till gården.

En vandring där fastighetsägarna berättade mycket intressanta och många upplevelser som hänt.

*Laila Andersson
Ljungarp*

gav glimtar ur Alberts liv samt sjöng visor och ballader. Därefter följde lottdragning. Vinsterna kom från de representerade landskapen, ett uppskattat inslag. Där fanns Jämtlandsost, Dalabröd, Skånepepparkakor, deckare av Kristina Appelqvist från Skaraborg, handstöpta ljus från Småland och andra trevligheter.

Även gillenas egna förmågor bidrog bl.a spelade riksspelmannen John-Erik Hammarberg, Jämtlandsgillet fantastiskt munspel tillsammans med Västgöta Gillens egen speleman Sigvard Larsson, med rötter i Mariestad. Siv Nyvelius, inbjuden gäst spelade med smatterpinnar. Som avslutning på kvällen introducerade Eva Ring, Dalagillet en ringlek, som alla deltog i. En härligt varm dag och trivsamt kväll var till ända.

*Christina Norén Svensson
Västerås*

Landskapsgillenas sommarparty i Västerås

Uppmärksam lyssnarskara

Sista augustiveckan samlades västgötar i Västerås tillsammans med medlemmar från sex andra landskapsgillen till vårt sedvanliga sommarparty. Ett 60-tal gillesmedlemmar från de 7 landskapsgillena i Västerås: Skåne, Småland, Västergötland, Dalarna, Jämtland, Norrbotten och Västerbotten, hade hörsammat inbjudan till knytnäs på Gränsta koloniområde. Den solvarma kvällen inleddes med västerbottnisk välkomstdrink, mingel och lotteriköp. Ordförande i Jämtlandsgillet, Sven-Erik Svensson hälsade välkommen och bjöd in till en trivsamt kväll.

Korgarna packades upp vid småbord. "Björkstabäl-garna" spelade och ledde allsången. Senare spelades upp till dans. Sorlet steg vid borden och stämningen var god. Kvällens inbjudne gäst Roffen Engström, sonson till Albert Engström och tidigare ordförande i Albert Engström Sällskapet, berättade vid kaffet om Sällskapet,

Vackra alster i Ullene

Ögonfröjd. Att gå runt i den gamla skolsalen och se alla vackra textilier uppskattade speciellt mitt damsällskap.

På Falbygden firar man Mickelsmäss sista helgen i september. Då kunde man åka runt och titta på hantverk och konst. Vi valde att åka till Ullene på lördagseftermiddagen till den före detta skolan. Där hade hembygdsföreningen öppet hus. Inne i skolsalen där klasserna 3 - 6 förr höll hus, där var det textiltställning. På väggar, bord och skärmar fanns det mycket vackert som vittnar om stor skicklighet.

Den gamla småskolesalen var nu förvandlad till café med massor av goda kakor och här var det då och då ganska fullsatt. Vi fick trevligt sällskap vid fikabordet av ett gäng Ullenebor.

Ute i avklädningsrummet köpte vi lotter, men det blev dåligt med vinster för vår del. Men vi unnar gärna Ullene hembygdsförening den vinsten.

Leif Brunnegård

Vandring genom Oltorpsbygdens rika industrihistoria

En alldeles underbar sensommarkväll guidade Alf och Siv Bergman en grupp vetgiriga Dimbobor i trakterna runt Oltorps alunbruk och alla övriga industriella anläggningar som funnits i området.

Vandringen utgick från paret Bergmans tomt och bara 50-talet meter bortåt landsvägen fanns den första bortglömda industrilämningen. En sandstensgruva. Idag ser man bara en ravin på östra sidan av landsvägen. Sandsten var en gång i tiden ett eftertraktat byggnadsmaterial. Denna bergsart är inte så tung och den är relativt lätt att forma. Det viktigaste av allt är dock att den inte spricker vid upphettning. Det är därför vi nästan alltid finner sandsten i skorstensrösena efter gamla stugor och bostadshus.

Vandringen går mot Lunna kvarn. Byggnaden revs i början av 1980-talet. Det var en stenbyggnad i tre våningar. Det sagolika kvarnfallet finns kvar och döljer sig bak ymnig grönska. I denna kvarn maldes mjöl för folk och få ännu fram på 1950-talet.

-Mjölaren hette Gerhard Lindgren och för att komplettera kvarnrörelsen hade han höns och grisar i uthuset, berättar Stig Lundberg som växte upp i grannhuset.

Vi går förbi Östatorpet och når ruinerna efter Oltorps kvarn och såg. Av bostadshuset återstår bara två stengavlar men här bodde folk ännu på 1930-talet, berättar Alf Bergman. Om Oltorps såg kan för övrigt sägas att denna var före sin tid och hade ramsåg långt före andra sågverk i bygden.

Från Oltorps kvarn utgick också den lingång, även kallad vajerdrift, som användes när det var dags för tröskning framme på egendomen.

Alunbruket

Nu följer gruppen Lunnabäcken över landsvägen mot väster. I detta område låg Wådekvarn och ännu ses stensatta kanaler och dämmen. Alldeles uppströms kvarnen låg Oltorps Alunbruk. Alun hade/har flera användningsområden. Det har blodstillande och desinficerande effekt, har används vid färgning och garvning samt vid tillverkning av papper. Alun var en stor exportvara på 1700-talet.

Alunbruket anlades av landshövding von Mentzer redan 1726 och var det första i sitt slag i Skaraborg. Oltorp ägdes då av kapten Liljestjelke som upplät marken för skifferbrott, pannhus och byggnader. Mönsterskrivare Höök ägde Wådekvarn och upplät mark för lutkar och fyrplats.

Runt sekelskiftet 1700/1800 kom Oltorp i Alexander

Ett tiotal deltagare följde Alf och Siv Bergman i spåren på vandringen genom industrihistoriska trakter vid Oltorp en av augusti månads första riktiga sommarkvällar.

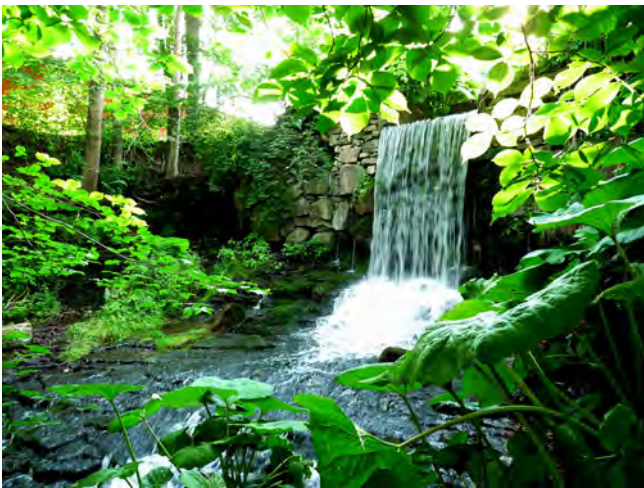
Rudbecks ägo. Han flyttade och nybyggde verksamheten uppe i backarna söder om Wådekvarn. Bruket var då privilegierat för fyra lutpannor och en raffinaderipanna. Vid moderniseringen bytte man troligen från att elda med ved till skiffer. Man installerade även ett 20 alnar stort vattendrivet ”konsthjul”, det var alltså 12 meter i diameter. Hjulet drev en stånggång som samtidigt överförde kraft till alunbrukets 18 olika pumpar, tre mjölkvarnar, en stålkvarn, en potatiskvarn och en rödfärgskvarn samt en cementkvarn och en cementstamp. Detta enligt uppteckningar av Erik Tuneld år 1833 i Geografi över konungariket Sverige. Det nybyggda alunbruket på Oltorp var bara i drift under 23 år.

Idag ser man inte så mycket av denna stolta industrihistoria. Höga skiffer- och slagghögar, dämmen och stensättningar i bäcken är det mest påfallande. Alf Bergman och Stig Lundberg som båda varit yrkesverksamma i byggnadsbranschen kan berätta att det nästan är omöjligt att gräva i området utan att antingen träffa på berget eller byggnadsgrunder.

Rosendalen

Vi går nu vidare och når ruinerna efter byggnaderna runt Rosendalens kvarn. Flera av dessa stod ännu intakta på 1940-talet. I den frodiga grönskan döljer sig resterna av kvarnbyggnaden, svinhuset och bostadshuset. Den enda byggnad som ännu är opåverkad av tidens tand är jordkällaren.

Vi följer vidare traktorspåren genom ett vajande fält med havre, passerar platsen där Dimboholm hade sitt

Kvarnfallet på Lunna kvarn väcker fantasin och man väntar sig nästan att näcken ska träda fram.

kalkbruk och kommer ut i marker som hört till Ödegårdens kalkstensbruk. Idag är dessa lövlundar skyddade. Vi passerar ”gule knut” där kalkarbetarna kunde köpa ett enkelt mål mat. Grunden visar att byggnaden mätte cirka 13x7 meter. Alf Bergman berättar att timmerbyggnaden Gule Knut någon gång under första halvan av 1900-talet plöckades ner och byggdes upp i Kungslena.

I dessa lövlundar betar en flock får. De bryr sig inte om oss och vi passar på att stanna en stund och ta fram termosar och smörgåspaket. Kvällen är ljummen, cirka 20 grader och alldeles vindstilla.

Väldiga slaggmassor

På återvägen mot makarna Bergmans fastighet traskar vi på de väldiga slaggmassornas högstryggar. Vi förundras över de otroliga mängderna av bergsbrukets avfallsmassor som förflyttats från ett ställe till ett annat. Visserligen hade man ånglok och vagnar men lastning och lossning gjordes i mycket för hand.

Vinbärssnäckor planterades vid något tillfälle in på Oltorps egendom och har idag ganska vid spridning i området.

Här på denna konstgjorda åskam är växtligheten karg med martallar, en del knotiga och taniga björkar samt mossar och lavar. Nedanför oss i dalgången går Ödegårdsstigen. Vi stannar vid ett stup och Alf berättar om ungdomens vansinnesfärder på skidor nerför branterna.

-Men ni åkte väl på skrå, säger Bengt Wilhelmsson lite försiktigt.

-Nähä du, det gick allt rakt ner. Fort gick det, skrattar Alf. Vandringen genomfördes i samarbete mellan Studieförbundet Vuxenskolan och Dimbo byalag som en upptakt inför höstens lokalhistoriska tematräffar i Dimmehus.

*Lena E Jonsson
Daretorp*

Biosfärområden modellområden för hållbar samhällsutveckling

Under de sista årtionena har det blivit alltmer uppenbart att vi människor förbrukar mer av jordens resurser än vad naturen kan återskapa. Vi förbrukar inte bara råttan utan förtär hela tiden en del av kapitalet också. Alla med något sinne för ekonomi förstår att det inte håller i längden! För att inte äventyra framtida generationers möjligheter att leva ett gott liv måste vi ställa om våra livsmönster och leva på ett mera hållbart sätt. Den insikten har fått FN att via Unesco starta ett globalt program (Man and biosphere) med uppgift att ta initiativ och utveckla modeller som bidrar till ökad hållbarhet. I Sverige finns fem sådana Biosfärområden varav Vänerskärsgården med Kinnekulle, (som omfattar Mariestad, Götene och

Lidköpings kommuner) är ett. Vårt uppdrag är att hitta lokala lösningar på globala hållbarhetsutmaningar. Det kan gälla allt från bevarad biologisk mångfald och bättre materialåtervinning till jämlikhet och demokrati. Hållbar samhällsutveckling omfattar såväl ekologi som ekonomi och sociala förhållanden. Att ändra samhällsutvecklingen är nödvändigt men inte självklart! Ska vi lyckas krävs både engagemang och fantasi av såväl företag som myndigheter och inte minst av oss vanliga vardagsmänniskor. Ingen kan göra allt men alla kan göra något! Kontakta gärna Biosfärområdet om du vill bidra www.vanerkulle.se

Ove Ringsby

Västergötlands bidrag fick hedersomnämning

Vid årets bokmässa i Göteborg debuterade Västergötlands hembygdsförbund i montern som upplåtits av Sveriges Hembygdsförbund. Vi fick alltså husera där tillsammans med Dalsland, Halland och Göteborg på SHF:s bekostnad.

Stämningen var god och det var ett nöje att lära känna representanterna från de andra förbunden. Den som höll ihop arrangemanget och drog ett stort lass var Lars Persson från Göteborg (fast från början dalsläning). Det var givande att träffa alla intresserade besökare under dessa dagar från starten torsdag 24 till söndag 27 september. Ann-Britt Bohman delade ut ex av Västgötabygden som gick åt som smör i solsken. På lördagen delades priset för Årets hembygdsbok 2015. Efter fanfarer från två uniformerade trumpetare delade ordföranden i SHF Birger Svanström ut diplom och 10 000 kronor till en bok med titeln: Kalmar lexikon – En bok om Kalmar kommun från då till nu. Den är på 600 sidor och har 2 500 uppslagsord i bokstavsordning om Kalmar. Den är verklingen en guldgruva för de som är intresserade av Kalmar med omnejd.

Västergötlands bidrag Byn som försvann var en av tre böcker som fick hedersomnämning vilket var vackert nog. Vi som nominerade den trodde nog också att den skulle gå långt i den slutgiltiga bedömningen. Motiveringen lyder: ”Byn Stjärnebo, dess männis-

Hedersomnämning. Boken från Ambjörnarp fick hedersomnämning.

kor och miljöer, skildras ömsint och med stor värme i denna resonerande hembygdsbok. Gamla bilder varvas med nytagna, högkvalitativa fotografier. Bilderna är igenkännande och förmedlar skickligt stämningar från den borttynande byn.”

Vi ramar in hedersomnämningen och skickar till Ambjörnarp! Grattis!

*Jan Henry Svensson
Tvärred*

Varför är en del påsar rosa i år?

Förr om åren såg vi höstackar och höhässjor ute på åkrarna när det var dags för bönderna att köra in höet. Numera är de borta och har ersatts av stora vita plastpåsar. Men i år har vi även sett rosa påsar. Jag hörde talas om, att det hade något samband med cancerforskningen att göra. Jag gick in på Lantmännens hemsida och där kunde jag läsa om varför en del påsar är rosa. Så här står det bland annat.

Det är vi på Lantmännen och ett par leverantörer som tillsammans med våra kunder på detta sätt ges möjligheten att stödja bröstcancerforskningen.

Idén kommer ursprungligen från Nya Zeeland. Nu tar vi den vidare till de svenska fälten. Bröstcancerforskningen får en dryg krona per påse. Vill du veta mer kan du kolla på Lantmännens hemsida.

Värdefull peng. Ju fler rosa plastbollar du ser på en åker, ju mer pengar har gått till bröstcancerforskningen.

Leif Brunnegård

Jan Töve

uppskattad föreläsare på skrivarträffen

Bokbordet. Att bläddra i andras alster är ofta intressant.

Goda råd. Jan Töve fick många frågor och gav goda råd.

Det finns många som skriver om sin hembygd, och under många år har det anordnats en årlig konferens för hembygdsskribenter. I år var den förlagd till Fristads folkhögskola lördagen den 10 oktober, och bakom arrangemanget stod Västergötlands Hembygdsförbund, Studieförbundet Vuxenskolan och redaktörgruppen för förbundets tidning Västgötabygden

Det var 35 förväntansfulla deltagare, som hade samlats för att lyssna till fotografen Jan Töve, som delade med sig av kunskaper och erfarenheter om bildhantering och layout.

Södra Vings bok

Inledningsvis konstaterade han, att bilder har förändrat världen, och att bildens betydelse har ökat enormt. Jan Töve är en internationellt känd naturfotograf men har också haft andra projekt, bland annat om den svenska landsbygden..

När Södra Vings hembygdsförening skulle göra en hembygdsbok fick Jan Töve frågan: Hur gör man en bok? Han tog sig an uppgiften, och hembygdsboken från Södra Ving fick pris som Årets hembygdsbok i Sverige.

Under sin föreläsning utgick Jan Töve från erfarenheten av arbetet med hembygdsboken i fråga om både ord, text, bild och form. Deltagarna i årets skrivarkonferens fick många goda råd om storlek, layout, typografering,

scanning av bilder, och kontakt med tryckeriet.

För många ord på en rad ger sämre läsbarhet. 40-50 tecken är bäst. Klassiska typsnitt bör helst användas och ger ofta god läsbarhet. Tonplattor med dålig kontrast är svåra att läsa, speciellt för synsvaga. Höger sida är primärsida, och blicken faller först där. Därför bör den gärna utnyttjas för bilder.

När det gäller bilder, fick vi många exempel från Södra Vings hembygdsbok. Flera av bilderna kom från gamla glasplåtar, som håller hög kvalitet. När det gäller digitala bilder, har antalet pixlar stor betydelse.

Program som sparar pengar

Avslutningsvis berörde Jan Töve programmet Indesign, som ger stora möjligheter och gör tryckningen billigare. Man kan prenumerera på programmet, men det kräver att man tillägnar sig kunskaper att hantera det.

Efter lunch var det en stunds erfarenhetsutbyte mellan deltagarna, när det gäller framställning av tryckalster. Jan Töve gav också goda råd.

Deltagarna var mycket positiva vid utvärderingen av dagen, och det framkom önskemål om en fortsättning på temat bild, vid nästa års skrivarträff.

*Text Ann-Britt Boman
Foto Leif Brunnegård*

I många föreningar

har man en kontaktperson som har som uppgift att göra reklam för Västgötabygden. Har ni det i er förening?

Läsvärt i korthet

Handbok i kallmurning. Författare: Joakim Lilja. Utgivare: Hantverkslaboratoriet i Mariestad och Göteborgs Universitet. Ett resultat av projektet Kallmurade konstruktioner av natursten som pågått på Hantverkslaboratoriet under flera år. 130 sidor med faktarik text och mängder av instruktiva bilder. Boken kan laddas ned gratis via <http://hdl.handle.net/2077/40137>.

Skara stiftshistoriska sällskap. Medlemsblad 2015: 3. Redaktör: Johnny Hagberg. 20 sidor om bl Jonas Ruberus – prost, orgelbyggare, entreprenör och Carl Wilhelm Pettersson – en gotlänning i Husaby.

Föreningen för Västgötlitteratur. Meddelande nr 3 2015. Redaktör: Johnny Hagberg. 20 sidor om bland annat Johannes Herbinius och Trollhättefallen samt författarinnan Brita Oledal.

Hans Menzing

Drömjobben på Dagsnäs

Johan på Klinten och Sven på Kullen fick jobben alla på Dagsnäs drömde om. Allt där kretsade kring brännvinsbränningen och allt övervakades av en nitisk fanjunkare. Men det fanns en kritisk punkt då brännvinet skulle pumpas över för hand från en stor kopparkittel till ekfat som sedan skulle transporteras till järnvägen i Falköping för vidare färd till Reymersholm.

Johan och Sven var högst betrodda torpare och de låstes in för att sköta pumpningen. Då hade de ju alla möjligheter att dricka hur mycket de ville, och många avundades dem jobbet. Men de missbrukade det tydligen aldrig.

Annorlunda var det med de körkarlar som transporterade faten till järnvägsstationen. De påstods aldrig vara nyktra, och vid en kontroll visade det sig att de brukade stanna på ett lämpligt ställe och där plocka fram hammare och borrh. Det gjordes två små hål i fatet så att brännvinet lätt kunde tappas ut i en bunke. Sedan hamrades spetsade pinnar in i hålen för att dölja tappet.

Det påstås att ryttmästare Ekberg på Dagsnäs skrattade gott när han hörde det och han bråkade inte. Om de smakade lite på de 150 000 liter brännvin som transporterades, det unnade han dem. Vid en reparation av ekfat visade de sig att det fanns trästickor i långa rader inhamrade men dolda under järnband. Det var många som provsmakat.

Gudhems-kafé. Numera serveras inget starkare än kaffe.

Det berättar Kerstin Hjertquist som läst sin svärfars, Torsten Hjertquist, minnen från bland annat tiden som inspektör på Dagsnäs på 1920-talet. Berättelsen ingår tillsammans med mängder av andra minnen i Gudhems-Axet, medlemstidning för Gudhemsbygdens Hembygdsförening.

Området där brännvinspotatisen odlades är fortfarande populärt, särskilt på våren, men numera serveras bara kaffe.

Hans Menzing

Vart tog folk vägen?

När man går en torpvandring är det många funderingar som dyker upp i huvudet. Hur kunde folk leva i de primitiva bostäder de hade? Ofta var det många barn i familjen. Man odlade på sitt lilla torp och kanske hade man en ko eller två och kanske också en gris. Hur fick de pengar till sitt uppehälle? Men de kanske inte behövde så mycket pengar för man behövde inte köpa så mycket i affären. Den första affären i Asklanda öppnades på 1880-talet och i Ornunga 1878.

Det är väl inte så konstigt att många familjer flyttade till Borås eller Alingsås eller rent av emigrerade till USA.

Klipp ur Svältornas Fornminnesförenings årsskrift 2015.

Leif Brunnegård

Studieförbundet informerar

Studiekommittén består av:

Ingrid Zackrisson, Tostared 0320-62015
Lena Gustafsson, Vårgårda 0322-627181
Lena Johnsson, Istorp 0320-87128
Christer Wennerberg, Vuxenskolan 0708553033

Vi träffas fyra gånger per år för att planera vår verksamhet. Mail och telefonkontakter i gruppen mellan träffarna är ett måste för att det ska fungera.

Information om vårens kurser kommer i nästa nummer, men du kan också gå in på vår hemsida och hämta information från studiekommittén.

På sidan 22

berättar Ann-Britt Boman om årets skrivartärf som hölls på Fristads folkhögskola.

Vi har tidigare varit i Vara, Alingsås och Fristad. Du som bor lite längre norr ut i landskapet tycker kanske att vi borde vara närmare er. Har du förslag på plats så hör av dig till Ann-Britt. Hennes adress hittar du i spalten här bredvid.

Nästa nummer av Västgötabygden

kommer i vecka 8 nästa år. Manusstopp den 10 januari 2016. Men skicka gärna material tidigare. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Tack för i år!

Nu ser vi fram mot nästa år och hoppas på många trevliga artiklar och notiser från olika håll i Västergötland. Adressen står längst ner i spalten bredvid.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033 - 26 19 21

e-post: birgitta.fristad@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vårgårda, tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1, 532 32 Skara, tel 0511/12643,

e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3, 54015 Våring, tel 0500-441105, 0708-420453,

e-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen. tel 0303 - 74 98 78. e-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brodin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nossebro, tel 0512/531 50, e-post: frammestad@tagebrodin.se .

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp, tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna, tel 0320 - 397 77, e-post anna.faxgard@telia.com

Monika Moberg, Norra Bergvägen 16 B, 541 32 Skövde. 070-642 56 70, e-post monika.moberg@blackhornet.se

Förbundsordförande: Jan-Olof Berglund.

Vice förbundsordförande: Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås, tel 0322-67 23 10, e-post svenake.mokander@gmail.com

Förbundssekreterare: Monika Moberg

Förbunds-kassör: Birgit Carlsson.

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550. bost. 0511-37 03 30, Bankgiro 378-5383. Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

När Du vill skicka in text och bilder till Västgötabygden använd e-post vbn.red@tele2.se

Har Du adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512 - 105 50, hon jobbar på torsdagar 9-15 eller e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Lutfisken, en gammal maträtt

Torrfish. Så här såg lutfisken ut när den kom till butiken.

*Foto, Sjömatsfrämjandet,
Ilar Gunilla Persson.*

Lutebaljan. Tvättbaljan användes för att lägga fisken i blöt.

Djupfryst lutfisk. Nu äter vi mest djupfryst lutfisk till jul.

Foto Skärhamns Frys AB

När jag kom på att skriva om lutfisk i det här numret ville jag ha lite bakgrundsfakta. En guldgruva var Skärhamns Frys AB hemsida. Så här börjar beskrivningen.

Den äldsta noteringen om svenska lutfiskstraditioner är från Linköping. Biskop Hans Brask (1464–1538) ska enligt historien festat på lutfisk med mandel, russin och ärtor under fastan. Folklivsskildraren Olaus Magnus (1490–1557) skrev på 1520-talet boken ”De nordiska folkens historia” som utgavs på latin i Rom 1555. I boken går att läsa följande; När man nu vill bereda dessa fiskar (torkad gädda, gös, brax, lake och sik) till människoföda, låter man dem två dagar ligga i stark lut och en dag i rent vatten, för att de måtte bli så mjuka igen, som man vill ha dem, sedan de så kokas med tillsats af salt smör, sätter man fram dem på själfva furstarnas bord såsom en omtyckt och läcker spis. En annan stor beundrare av lutfisk var kung Gustaf III och hans hov som åt lutfisk på Haga Slott ända in i juni.

Annadagen

Vi är alltså i gott sällskap när vi äter lutfisk. Men det är nog inte så många som lutar sin fisk hemma längre.

I mitten av november kom torrfisken till butiken. Man behövde inte fråga om den kommit, det kändes på lukten. När man valde ut sin fisk var man noggrann. Den skulle vara lagom stor för hushållet. Den skulle se ut på ett visst sätt, men hur den skulle se ut kunde variera. Så köpte man soda och kalk.

På Anna-dagen skulle den läggas i blöt med kalk och soda. Men det gällde att ta rätt mängd. En tumregel var tre dar ivatten, tre dar i lut, tre dar i vatten sen är det slut. Det var inte riltigt sant. För att fisken skulle få rätt konsistens måste den vattnas ur. Vattnet i baljan måste bytas varje dag.

Om man på Anna-dagen hade torrfisk kvar i butiken lutade man den nere i källaren. Det kunde finnas en och annan kund som inte lutade sin fisk och det kunde också misslyckas för någon. Då gällde det att handlaren hade färdiglutad fisk att sälja.

I en butik i Skaraborg hade man 1971 lutat den överblivna fisken som vanligt. På julaftons morgon fanns det bara tre bitar kvar i vattenbaljan. Så kom det en kund som skulle ha lutfisk. Biträdet visade upp den ena biten efter den andra. Ingen dög. Den tredje biten släppte han inte. Den åkte upp och ner i vattenbaljan flera gånger och rätt som det var säger kunden; Den va finer, den tar ja. Både kunden och biträdet var nöjda och kunde fira en fin jul.

Fryst eller vakumpackad

Det är rätt många år sedan vi kunde känna doften av lutfisk i affären, Nu köper vi vår lutfisk som halvfabrikat. I kyldisken finns det vakumpackad och i frysen finns det djupfryst. Nu gäller det bara att laga till den. Men det ordnar sig säkert. På förpackningen finns det recept.

Lutfisk åt man på jul- nyår- och trettondagsafton. På vissa håll firade man Lilla-jul första lördagen i februari och då åt man också lutfisk.

Leif Brunnegård